

UPPSALA
UNIVERSITET

SRN UTH-INGUTB-EX-B-2018/23-SE

Examensarbete 15 hp
Juni 2018

En studie i incidentrapportering

Gustav Apel
Emil Dalbom

En studie i incidentrapportering

Gustav Apel och Emil Dalbom

Institutionen för teknikvetenskaper, Byggteknik,

Uppsala universitet Examensarbete 2018

Detta examensarbete är framställt vid Institutionen för
teknikvetenskaper, Tillämpad mekanik, Uppsala Universitet, 2018
Tryckt vid Polacksbackens Repro, Uppsala Universitet
Typsnitt: Book Antiqua

ISBN: UTH-INGUTB-EX-B-2018/23-SE

Copyright© Gustav Apel, Emil Dalbom Institutionen för
teknikvetenskaper, Tillämpad mekanik, Byggnadsteknik, Uppsala
universitet

UPPSALA
UNIVERSITET

Abstract

An investigation of incident reporting

Gustav Apel och Emil Dalbom

**Teknisk- naturvetenskaplig fakultet
UTH-enheten**

Besöksadress:
Ångströmlaboratoriet
Lägerhyddsvägen 1
Hus 4, Plan 0

Postadress:
Box 536
751 21 Uppsala

Telefon:
018 – 471 30 03

Telefax:
018 – 471 30 00

Hemsida:
<http://www.teknat.uu.se/student>

Working environment is becoming an increasingly important subject in Sweden and especially in the construction industry. The reduction of accidents is a long-term task and part of achieving this is to report incidents that may cause an accident. Reporting of incidents and risk observations is seen as a tool for working proactively against accidents. In order to handle and compile these reports, a system is required. Currently JM is using a web-based system, BIA, and this is also used by many other companies within the industry. One problem according to JM is that the amount of reports are too few compared to how many incidents that actually occur at construction sites. Another is that some of the reports that come in have too little information or contains incorrect information. An interview study was conducted to find out what those working on construction sites think about incident reporting. The study was conducted in the regions Stockholm Nord and Region Öst, Uppsala. A result from the interviews is that reporting in the BIA can be considered as tedious and sometimes confusing. There are a number of improvements that should be implemented to make the process smoother. Amongst them is to make the program more user friendly and make it clearer. Some employees also lack the knowledge to differ between different types of incidents.

Handledare: Simon Laudon-Lindell
Ämnesgranskare: Petter Forsberg
Examinator: Caroline Öhman Mågi
ISRN UTH-INGUTB-EX-B-2018/23-SE
Tryckt av: Uppsala Universitet, Uppsala

SAMMANFATTNING

Arbetsmiljö blir ett alltmer viktigare ämne i Sverige och speciellt i byggbranschen. Minskandet av olyckor är ett långsiktigt arbete och en del i att uppnå detta är att rapportera incidenter som föranleder en olycka. Rapporteringen av tillbud och riskobservationer ses som ett verktyg för att kunna arbeta proaktivt mot olyckor.

Denna studie har genomförts på uppdrag av JM AB och är utförd i region Stockholm Nord och Region Öst, Uppsala.

För att kunna hantera och sammanställa dessa rapporter behövs ett system. I dagsläget använder JM ett webbaserat system, BIA och detta används även av flertalet andra aktörer i branschen.

Ett problem är att det rapporteras för lite jämfört mot hur många incidenter som faktiskt sker ute på byggarbetsplatser. Ett annat är att en del av de rapporter som kommer in har för lite information eller innehåller felaktigheter.

En intervjustudie har genomförts för att ta reda på vad de som arbetar ute på byggarbetsplatser tycker om incidentrapportering. Ett resultat som framkommer från intervjuerna är att rapporteringen i BIA kan ses som omständig och ibland förvirrande. Det finns ett flertal förbättringar som bör implementeras för att göra processen smidigare. Bland annat förbättra användarvänligheten och tydligheten i programmet. Det råder bland anställda viss okunskap om var gränsen går mellan olika typer av händelser.

Nyckelord: Tillbud, Incidentrapportering, Arbetsmiljö, Olyckor, BIA

Ordlista

AML - Arbetmiljölagen

IA - Informationssystem om arbetsmiljö

BIA - Informationssystem om arbetsmiljö för bygg och anläggning

Tillbud - Incident där något hade kunnat ske, ett "oj" där en olycka hade varit ett "aj"

Allvarligt tillbud - Incident som hade kunna lett till stor personskada, måste rapporteras till Arbetsmiljöverket.

Riskobservation - en iakttagelse av en möjlig risk

Olycka - En incident där någon skadas
Olycka delas upp i två olika kategorier, OMF och OUF, vilket betyder olycka med frånvaro respektive utan frånvaro från arbetet.

Incident - händelse som kan kategoriseras som något av riskobservation/tillbud/olycka

BAS-P - Byggarbetsmiljösamordnare under planeringskedet

BAS-U - Byggarbetsmiljösamordnare under utförande

AL - arbetsledare, tjänsteman

PC - platschef, ansvarig för bygget

YA - yrkesarbetare

Förord

Denna uppsats är det avslutande momentet på Högskoleingenjörsprogrammet i Byggteknik vid Uppsala Universitet. Rapporten är skriven på uppdrag av JM AB.

Först och främst vill vi tacka Simon Laudon och Fredrik Lilja på JM som kommit med idéer och hjälpt oss komma i kontakt med de arbetsplatser som besökts för de intervjuer som legat till grund för rapporten. Vi vill tacka vår ämnesgranskare Petter Forsberg som givit oss råd om upplägg och struktur på vår rapport. Ett tack går även till Jonny Änges som svarade på våra frågor med stort engagemang.

Vi vill även rikta ett stort tack till de som ställt upp på intervjuer och tagit sig tid för att göra detta. Utan deras tankar och synpunkter hade det inte blivit något arbete.

Skrivandet av rapporten har mestadels skett i samklang mellan författarna och ingen exakt uppdelning har skett. Litteraturstudien delades upp, Emil skrev om tidigare examensarbeten och Gustav om boken *Arbete och teknik på människans villkor*. Gustav har varit den som varit mest insatt i BIA och skrivit mestadels av texten om det. Emil skrev större delen av analysen, slutsatsen och rekommendationen. Båda två var med under samtliga intervjuer och turades om att anteckna eller ställa frågor.

Innehållsförteckning

1 INLEDNING	1
1.1 BAKGRUNDSBESKRIVNING.....	2
1.2 LITTERATURSTUDIE.....	8
1.3 SYFTE OCH MÅL	11
2 METOD.....	13
3 RESULTAT	15
3.1 INTERVJUER.....	15
3.2 INTERVJU MED ARBETSMILJÖCHEFEN, JONNY ÄNGES.....	21
3.3 STATISTIK HÄMTAT FRÅN BIA	23
4 ANALYS OCH DISKUSSION	27
5 AVSLUTNING	31
5.1 SLUTSATS.....	32
5.2 REKOMMENDATIONER	33
5.3 FÖRSLAG PÅ FORTSATTA UNDERSÖKNINGAR.....	33
6 REFERENSLISTA	35
7 BILAGOR.....	37
BILAGA I INTERVJUFRÅGOR.....	37
BILAGA 2 RESPONDENTER.....	38
BILAGA 3 FRÅGOR TILL ARBETSMILJÖCHEF JONNY ÄNGES	40

1 Inledning

Konkurrensen i byggbranschen är hög och de ekonomiska marginalerna pressas hårt. Med små marginaler blir trycket från ledningen att prestera hög. Med en redan riskfylld bransch som i snitt har ett dödsfall per månad kan tidspress göra att risker tas och arbetsmiljön blir än mer farlig¹. Arbetsmiljö är därför ett viktigt område att fokusera på för byggföretag. För att arbetet med arbetsmiljön ska bli bättre är det viktigt att de olyckor, tillbud och riskobservationer som sker faktiskt rapporteras in så att statistik kan tas fram. Ett verktyg i detta arbete är BIA.

BIA är ett system för incidentrapportering där tanken är att rapporter ska sammanställas och sedan ska det gå att få ut aggregerad statistik från alla projekt. Där exempelvis vanliga händelser och riskfyllda moment kan identifieras. Detta ska i sin tur bistå med det proaktiva arbetet mot arbetsrelaterade olyckor. I studier går det att avläsa korrelation mellan antalet rapporterade tillbud och olyckor som inträffar². BIAs plattform är webbaserad och det finns även en app för mobila enheter som försäkringsbolaget AFA tillhandahåller.

JM är ett svenskt byggnadsföretag som är etablerat i Sverige, Norge och Finland. De projekterar och bygger bostäder och hade en omsättning på 17 miljarder kronor 2016. Minimering av antalet olyckor är ett långsiktigt arbete för JM. De har som mål att ha 0 dagars frånvaro till följd av arbetsplatsolyckor 2030³.

JM anser att deras statistik på inrapporterade incidenter inte är vad den borde vara. Anledning till detta är enligt JM att kvaliteten på de inrapporteringar som läggs in är för dålig och knapphändigt inlagd. Det totala antal incidenter som rapporteras anses även vara för lågt sett

¹ Arbetsmiljöverket, *Arbetsmiljöstatistik Rapport 2017:1*. Arbetsmiljöverket, 2017

² Bohgard, M. et al. 2010. *Arbete och teknik på människans villkor*. Prevent

³ JM (2017)

https://www.jm.se/globalassets/jmse/om_jm/hallbarhet/dokument/jm16_koncernovergripande_aspekter_och_mal.pdf Hämtat 2018-05-09

till hur mycket som verkligen händer på arbetsplatser idag. För att ärenden ska bli helt klara i BIA krävs bearbetning i flertalet steg. Om ett ärende inte bearbetas från början till slut i BIA räknas det inte med i statistiken och gör den därmed ofullständig.

Som underlag till arbetet har det utförts en intervjustudie samt genomgång och analys av BIA för att försöka utreda varför rapporteringen är på den nivå som den är och vad som eventuellt skulle kunna göras bättre. Flertalet byggarbetsplatser har besökts för att genomföra intervjuer med medarbetare som kommer i kontakt med systemet. Detta ger en uppfattning om vad den sammantagna åsikten till systemet är.

1.1 Bakgrundsbeskrivning

Ansvarig för arbetsmiljön på en byggarbetsplats är byggherren. Enligt AML kap 3, Ansvar för arbetsmiljön, har även arbetsgivaren ansvar.⁴ En byggarbetsplats kan vara en riskfylld plats att vistas på. Många arbetsmoment kan pågå samtidigt med olika entreprenörer som mestadels har fokus på sitt egna arbete. Det är därför viktigt med bra samordning mellan olika företag. För att göra arbetsplatsen säkrare är det ett krav att utse en byggarbetsplatssamordnare (Bas). Det är byggherren som har det yttersta ansvaret, med en Bas-P (planering och projektering) och en Bas-U (utförande) där den senare vanligtvis är platschefen. Däremot kan det ansvaret delegeras till en annan. Bas ska ansvara och samordna arbetsmiljöarbetet. På arbetsplatsen utses även skyddsombud, som är arbetstagarnas representant.

För att göra arbetsmiljön säkrare har Arbetsmiljöverket tagit fram AFS 1999:3 som riktar sig till de som ansvarar för bygg och anläggningsarbeten. AFS 1993:3 innehåller riktlinjer och regler om hur

⁴ Arbetsmiljölagen (1977:1160)

arbetsplatsen ska utformas och hur vissa arbeten ska utföras.⁵ Med AFS 2001:1 systematiskt arbetsmiljöarbete (SAM) "arbetsgivarens arbete med att undersöka, genomföra och följa upp verksamheten på ett sådant sätt att ohälsa och olycksfall i arbetet förebyggs och en tillfredsställande arbetsmiljö uppnås". Om olycka inträffat ska en anställd rapportera till sin arbetsgivare som sedan ska anmäla till Försäkringskassan. Om skadan eller olyckan är av allvarlig karaktär så är arbetsgivare enligt Arbetsmiljöverket 2§ skyldig att rapportera händelsen till Arbetsmiljöverket. Regelbundna skyddsronder utförs för att identifiera fel och risker som kan uppstå. I appen som AFA tillhandahåller finns en dedikerad del för skyddsronder där en checklista kan fyllas i med text och bilder.

Byggindustrin har överlag problem med relativt mycket arbetsrelaterade olyckor. Generellt sett har olyckorna över lång tid minskat, men enligt en rapport från Arbetsmiljöverket har olyckorna ökat de senaste fem åren. Bygg och anläggningsbranschen är fortfarande bland de mest skadedrabbade och har bland de högsta dödsfallen per år, där fallolyckor är de mest förekommande olycksfallen⁶. Enligt uppdragsgivaren är mörkertalet för ej rapporterade händelser stort och att det mestadels blir större tillbud och olyckor som rapporteras in. Att rapportera in riskobservationer och tillbud är till en stor hjälp om framtida olyckor ska undvikas. Med statistik går det att kartlägga var i arbetet och arbetsplatsen där riskmoment förekommer samt speciell kompetens eller försiktighet krävs. Om incidenter följs upp och orsaker åtgärdas kan riskerna till olyckor minskas avsevärt. En svensk studie som utförts på flera företag som under en tid satsade på bättre rapportering av tillbud gick det att med en fördubblad tillbudsrapportering se att olyckorna på arbetsplatserna minskade med 30%⁷. Som exempel på åtgärder införde JM från och med den första januari 2018 krav på användande av skyddsglasögon. Kravet gäller för alla som vistas på JMs arbetsplatser. Beslutet grundade sig på statistik

⁵ Byggnads- och anläggningsarbete (AFS 1999:3)

⁶ Margite Fransson (2016)<https://www.byggnadsarbetaren.se/lagsta-dodstalet-pa-16-ar/> Hämtad 2018-05-09

⁷ Bohgard, M. et al. 2010. *Arbete och teknik på människans villkor*. Prevent

som tagits från BIA, enligt utredningar hade 40 av 89 ögonskador kunna förhindras om glasögon hade burits⁸

Enligt svenska akadmeien definieras ett tillbud som en "O-förutsedd, hotande händelse som lätt kunnat ut-veckla sig till en olycka" ⁹

Ett exempel är en kran som tappar sin last utan att skada någon. Tillbud bör alltid rapporteras in till arbetsgivaren för att gå till botten med varför incidenten ägde rum. Allvarliga tillbud skall alltid rapporteras in till Arbetsmiljöverket. Ett allvarlig tillbud är tillfällen där stora personskador hade kunnat ske, exempelvis en explosion.

JM är ett företag som projekterar och bygger bostäder och har ca 2500 anställda. De omsätter 17 miljarder kronor enligt årsredovisningen 2017. JM är etablerade i Sverige, Norge och Finland med störst fokus på expansiva storstadsområden i Sverige. Huvudkontoret finns i Solna, Stockholm. JM har valt att i största möjliga mån standardisera sin produktion. Detta innebär att de har tydliga monteringsanvisningar för de flesta momenten och där målsättningen är att det ska vara samma standard var i landet man än är i. JM har arbetsmiljö som prioriterat område och ett delmål är att arbeta proaktivt med riskobservationer¹⁰. Att ha en rapportering med bra och utförlig beskrivning samt att rapporteringen sker i tillräckligt hög grad är grund till att kunna nyttja datan proaktivt. JM har en vision om att ha den högsta lägsta-nivån i hela landet. Grundtanken är att rapporteringen av tillbud och riskobservationer ska ge möjlighet för att i ett senare skede kunna nyttja informationen för att förhindra olyckor och skador.. Utöver detta kan förhoppningsvis det proaktiva arbetet användas regionsöverskridande där de åtgärder som tas fram i Skåne kan eventuellt implementeras i Stockholm - beroende på analys över dess relevans.

BIA är ett webbaserat system som används för att rapportera olyckor, tillbud och riskobservationer. BIA skapades 2005 av AFA försäkring och finns i flertalet branscher som IA - Informationssystem om

⁸ JM. *Skyddsglasögon som obligatoriskt skydd på arbetsplatser*. JM, 2017

⁹ Svenska Akademiens ordlista, <https://svenska.se/tre/?sok=tillbud&pz=1>, Hämtad 2018-05-09

¹⁰ JM, <https://www.jm.se/om-jm/nyhetsrum/pressmeddelanden/2016/november/jms-arliga-arbetsmiljodag-fokuserar-pa-fallskador/> , Hämtad 2018-05-09

Arbetsmiljö. BIA är branschspecifik för bygg och anläggning. BIA används av flertalet företag i byggbranschen och har fri informationsdelning mellan dessa företag. Det finns även en BIA-app utvecklad för inrapportering vilken ska göra arbetet med inrapportering smidigare. Idag använder JM BIA för rapportering och statistik av arbetsmiljöhändelser. BIA har använts i fyra år, innan dess var det ett system för incidentrapportering med lappar där allt fylldes i för hand. Dessa skickades senare till ledningen för sammanställning. Inrapporteringen i appen kan ses som en första mindre detaljerad rapportering där en mer utförlig rapport skrivs senare, som steg två. På detta vis hoppas man säkerställa att rapportering faktiskt sker och inte glöms eller prioriteras bort på grund av t ex. tidsbrist. Tanken med systemet är att alla anställda på företaget ska ha möjlighet att rapportera in incidenter, så att kopplade företag kan få ut statistik på händelser från sin egen bransch. En incident som läggs till i BIA går igenom ett visst antal steg. Den läggs till av berörd hantverkare eller arbetsledare. Efter händelsen läggs till ska den utredas av ansvarig för arbetsmiljön på arbetsplatsen, vanligen platschefen. När händelsen har blivit utredd och avslutad för den som lagt till händelsen ett e-postmeddelande med information om att händelsen är avklarad.¹¹

BIA är ett allmänt branschspecifikt system och inte anpassat efter just JM, med det följer att det finns funktioner och val som inte är relevanta för JM. Det finns möjlighet att utveckla ett eget systemet från grunden eller att köpa in andra färdiga system. Ett exempel på ett annat rapporteringsverktyg är Buildsafe. BIA som system är gratis att använda.¹²

JM har ett mål att ha 0 dagars sjukskrivning till följd av arbetsplatsolyckor år 2030. Olyckor med frånvaro ska med andra ord helt elimineras¹³. För att uppnå detta är det viktigt att tillbud och riskobservationer rapporteras in på ett korrekt sätt för att kunna få ut

¹¹ AFA Försäkring. 2017. Presentation av IA-systemet. AFA Försäkring

¹² Laudon-Lindell, S. (2018) JM (Muntlig information)

¹³ JM (2017)

https://www.jm.se/globalassets/jmse/om_jm/hallbarhet/dokument/jm16_koncernovergripande_aspekter_och_mal.pdf Hämtat 2018-05-09

tillförlitlig statistik som kan användas till förebyggande arbete¹⁴. Enligt JM är det i dagsläget för få rapporter som utförs och det som faktiskt rapporteras är ofta i någon grad undermålig där viktig data saknas. Det förekommer ibland även rena felaktigheter¹⁵. För att få till relevant statistik som kan hjälpa till i arbetet krävs fler och mer utförliga inrapporteringar.

BIA kräver en inloggning som alla JM-anställda ska ha tillgång till. På startsidan visas övergripande statistik över JM:s alla arbetsmiljöhändelser för både 2017 och 2018. Startsidan delar upp händelserna i fyra kategorier, OMF, OUF, tillbud, samt riskobservationer. Det går även att se händelsestatus på pågående och förfallna registrerade händelser. BIA är öppet för samtliga JM-anställda där alla kan se allt som är rapporterat.¹⁶

Det finns en handlingsplan för händelser i BIA. En inrapportering bildas genom att först ange tidpunkt, region/ arbetsplats där den inträffat samt vilken typ av händelse. Därefter specificeras bland annat vad som hänt, orsak till det inträffade, var händelsen har skett och i vilket skede. Efter att händelsen är rapporterad ska den utredas av händelseansvarig, vilket oftast är platschefen. När händelsen utreds ska fem bakomliggande orsaker identifieras. Efter utredning ska händelsen åtgärdas och uppföljas, här ska anmälaren ge förslag på hur problemet kan åtgärdas samt ange om och vad hen har vidtagit för åtgärder. Sista steget i handlingsplanen är anmälan. Vid olycksfall, färdolycka och arbetssjukdom kan händelseansvarig välja att göra en anmälan till försäkringskassan eller till AFA Försäkring. När händelsen är klar skickas ett e-postmeddelande ut till de som är inblandade i händelsen samt skyddsombud, personer på högre poster inom arbetsmiljö centralt.

Figur 1.1 och 1.2 visar navigeringen för att ta sig fram till korrekt arbetsplats, först affärsenhet (JM AB är JM Sverige, JM AS är JM Norge,

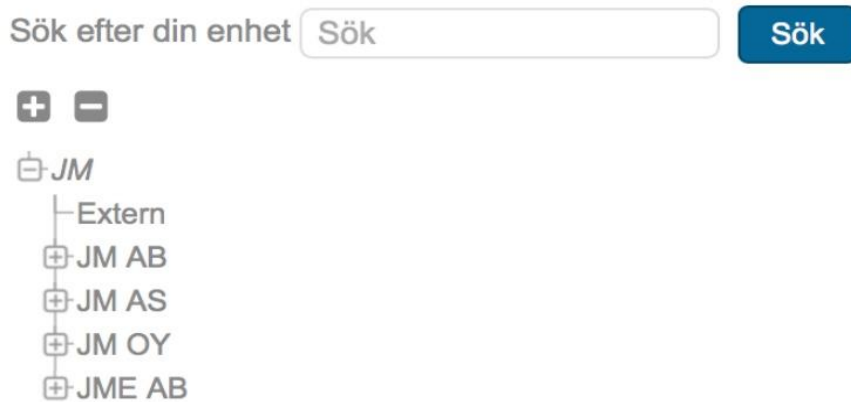
¹⁴ Arbetsmiljöverket. Rapportera tillbuden – Förebyggohälsa och olyckor i arbetet. 2015. Arbetsmiljöverket

¹⁵ Laudon-Lindell, S. (2018) JM (Muntlig information)

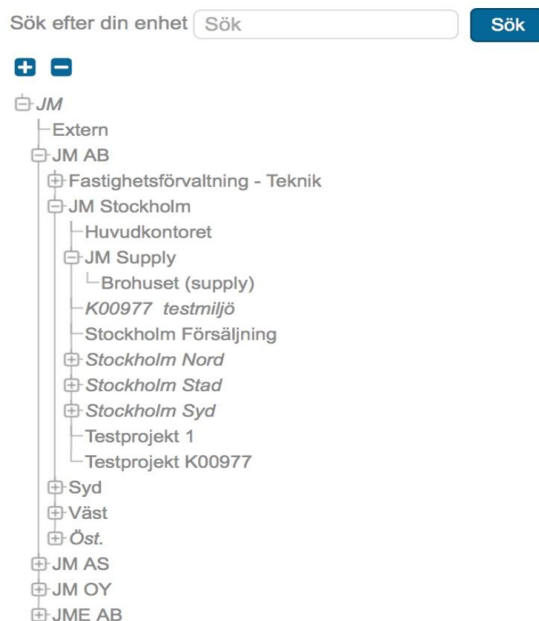
¹⁶ AFA Försäkring <https://www.afaforsakring.se/forebyggande/ia/>. AFA Försäkring (hämtad 2018-06-08)

JM OY är JM Finland och utöver dessa finns JM Entreprenad vilket är ett dotterbolag) och därefter regioner och del.

JM AB -> Stockholm -> Stockholm Nord -> Vald arbetsplats

Figur 1.1. Exempel på navigering för att välja rätt arbetsplats

Figur 1.2. Exempel på navigering för att välja korrekt arbetsplats.

Enligt JM är ett ytterligare problem att beskrivningen och kategoriseringen av incidenter är undermålig. Ibland finns inga slutsatser att dras då den ifyllda rapporten är så pass svår att tolka. Orsaker till detta kan vara att personen som skrev rapporten fyllde i för

lite eller för oklart. Om rapporten endast är delvis ifylld försvårar det analysen betydligt där ibland rena gissningar får göras.¹⁷

AFA har sedan en tid tillbaka kommit ut med en app för mobiltelefoner, appen ska göra inrapporteringen smidigare och enklare. Appen är en förenklad version av webbtjänsten där man snabbt kan lägga till en händelse och se checklistor som används vid skyddsronder. I appen kan bilder och text bifogas för att snabbt lägga till en avvikelse utan att lämna arbetet allt för lång tid.¹⁸

För att berörda ska veta hur rapporteringen ska utföras, tillhandahåller JM en internutbildning för deras anställda. Denna utbildning är frivillig och anmälning sker på eget initiativ. Utbildningen tar ca en timme. Det finns inga direktiv från ledningen att anställda i produktionen borde gå utbildningen och hittills har intresset varit lågt och många väljer att inte gå på utbildningen.

1.2 Litteraturstudie

1.2.1 Tidigare examensarbeten

Det finns två tidigare examensarbeten som är inom samma ämne skrivna av Laine, 2013¹⁹ samt Ekstrand och Hägg, 2014²⁰. Dessa arbeten behandlar ämnet arbetsmiljö och har fokus på just tillbudsrapportering. Dessa arbeten har varit en bra grund för denna rapport. Båda rapporterna visar att det är ett stort mörkertal i antalet tillbud jämfört med antal rapporterade tillbud.

Tillbudsrapportering inom JM - en analys av förbättringsarbetet är skriven av Robin Laine 2013 och där undersöker han tjänstemäns och

¹⁷ Laudon-Lindell, S. (2018) JM (Muntlig information)

¹⁸ Arbetsliv (2017). <https://www.prevent.se/arbetsliv/ovrigt/2017/app-ger-sakrare-byggarbetsplatser/> Prevent. Hämtad (2018-06-08)

¹⁹ Laine, R. *Tillbudsrapportering inom JM - en analys av förbättringsarbetet*. Uppsala Universitet, 2013

²⁰ Ekstrand, R. Hägg, A. *Bristfällig tillbudsrapportering - en sammanställning av attityder och kunskap kring tillbudsrapportering inom PEAB*. Uppsala Universitet, 2014

yrkesarbetares kunskaper och attityder till tillbudsrapportering. Den valda metoden är kvalitativa intervjuer och totalt intervjuades 36 individer på 5 arbetsplatser. I rapporten framkommer att det råder en relativt stor okunskap om vad ett tillbud är och det redovisas även varför de intervjuade tror att alla tillbud inte blir rapporterade. Det framkommer även att det många som inte ens förstår varför tillbudsrapporteringen ska göras.

Stora faktorer varför det inte rapporteras är okunskap, lathet och en utbredd attityd om att det egentligen inte var så farligt när ingen gör illa sig. Målet med Laines arbete är att utreda varför rapporteringen är så pass låg samt ta fram konkreta åtgärder som JM skulle kunna ta med i deras arbete förbättrad arbetsmiljö. En lösning som Laine kommer med är att JM borde förse alla sina anställda med tillbudsblock som skulle göra rapportering mer lättillgänglig och smidig. Att skapa incitament till att rapportera skulle även det kunna vara ett sätt att öka antal rapporteringar. Han föreslår att de arbetsplatser som varje månad lämnar in flest antalet rapporter skulle få en belöning.²¹

Bristfällig tillbudsrapportering - en sammanställning av attityder och kunskap kring tillbudsrapportering inom PEAB är skriven av Robin Ekstrand och Axel Hägg 2014. Rapporten är skriven i samarbete med PEAB region Öst och de använder intervjuer och enkäter riktade både till tjänstemän och yrkesarbetare. PEAB anser att antalet tillbudsrapporteringar är för dåligt. Författarna fokuserar på att undersöka hur attityden kring tillbudsrapportering ser ut för företagets anställda i produktionen. Målet är att ta fram åtgärder som PEAB kan använda sig av för att öka antalet rapporteringar. I rapporten framkommer att den allmänna kunskapsnivån kring tillbud är låg och bör förbättras, en stor del av de svarande i undersökningen blandar ihop tillbud med olyckor. Författarna kunde utifrån sina intervjuer utläsa att tillbudsrapporteringen var sämre hos respondenter som var under 35 år gamla. Många var även osäkra på hur pass allvarliga tillbudena skall vara för att det ska behövas rapporteras. Deras rekommendationer för att öka rapporteringen var att PEAB borde jobba på att utöka utbildning och att ge information till sina anställda.²²

²¹ Laine. R. *Tillbudsrapportering inom JM - en analys av förbättringsarbetet*. Uppsala Universitet. 2013

²² Ekstrand. R, Hägg. A. *Bristfällig tillbudsrapportering - en sammanställning av attityder och kunskap kring tillbudsrapportering inom PEAB*. Uppsala Universitet. 2014

1.2.2 Litteratur

Arbete och teknik på människans villkor är en bok skriven av ett flertal författare och professorer²³. Den är utgiven av PTK och Prevent som är en ideell förening inom Svenskt näringsliv och har som uppgift att utbilda och utveckla inom arbetsmiljö.²⁴ Författarna beskriver hur det går att förbättra arbetsmiljön med SAM. Boken tar upp olycksmodeller som bland annat beskriver hur och varför olyckor uppstår. Dominomodellen utformades av Herbert W. Heinrich på 30-talet och beskriver kedjan till en olycka i fem steg eller som Heinrich beskriver det, brickor:

Bricka 1 - social miljö

Bricka 2 - fel av person på högre nivå

Bricka 3 - osäkra handlingar

Bricka 4 - olycka

Bricka 5 - skada

Modellen beskrivs som ett dominospel där brickorna faller och påverkar varandra, de tidigare brickorna föranleder till att nästa bricka faller. Skadan uppkommer efter en olycka som uppkommer efter osäkra handlingar som i sin tur kan bero på fel direktiv från personer på högre nivå. Om en bricka hindras från att falla går det att bryta processen till en skada. Till en början låg mycket fokus på bricka tre. Numera läggs mer fokus på bricka ett och två. Det ska utformas en bra arbetsmiljö och det är personer på högre positioner inom organisationen som har ansvar för det. Bricka ett handlar om arbetarnas personlighet. Önskade personlighetsdrag såsom likgiltighet, vårdslöshet och envishet kan skapa en icke önskvärd social miljö på arbetsplatsen. Den andra brickan ger också fokus på personen och dess

²³ Bohgard, M. et al. *Arbete och teknik på människans villkor*. Prevent. 2011

²⁴ Prevent. <https://www.prevent.se> (Hämtad 2018-06-08)

karaktärsdrag. Arbetares egenskaper som till exempel okunnighet och obetänksamhet leder till att fel görs.

En annan modell är Isbergsteorin som beskrevs av Frank Bird.²⁵ Modellen visar ett matematiskt samband mellan olyckor, svåra olyckor, tillbud samt risker. För en studie gjord på 297 företag gick det på varje allvarlig skada 10 händelser med mindre skador, och för varje mindre skada 60 tillbud. Modellen förutställer att alla incidenter har samma källa. För att modellen ska fungera krävs det att personalen rapporterar allt och inte bara olyckor och svåra tillbud.

1.3 Syfte och mål

Syftet med denna rapport är att identifiera varför rapporteringen av incidenter är på den nuvarande nivån och vad som eventuellt kan göras för att få fler inrapporteringar och av högre kvalitet.

Det finns även ett mål att ta reda på vad för åsikter det finns om det nuvarande rapporteringsverktyget BIA och hur bra samt användarvänligt det är, med ett övergripande mål att hitta eventuella förbättringar till det. Utöver det är att identifiera vad som är den största orsaken till att någon väljer att inte rapportera en incident.

Det huvudsakliga målet är att hitta åtgärder för hur rapporteringen ska bli bättre, dvs. öka rapporteringsgraden och ha en högre kvalitet på det inrapporterade. Detta kan i sin tur ge upphov till att JM kan göra mer utförliga och precisa slutsatser från den data som är inrapporterad.

Den huvudsakliga forskningsfrågeställningen är:

Hur är den nuvarande inrapporteringen av incidenter och vilka eventuella ändringar i rapporteringsprocessen bör göras?

Frågeställningen ska undersöka vad den nuvarande nivån är på för inrapportering av incidenter. Detta ses som grundläggande för att

²⁵ Bohgard, M. et al. *Arbete och teknik på människans villkor*. Prevent. 2011

kunna hitta eventuella förbättringar. Det efterföljande steget blir sedan att söka efter vilka förbättringar som kan göras både för rapporteringsfrekvens och hur mycket information som ingår i en genomsnittlig rapport. Detta för att kunna skapa möjlighet för att genomföra så bra proaktiva åtgärder som möjligt.

Utöver den huvudsakliga frågeställningen finns även två underfrågor:

-Vad tycker användarna om inrapporteringsprogrammet BIA?

-Av vilka anledningar väljer en individ att rapportera eller inte?

Frågan ska leda till att få svar på vad de som rapporterar och använder BIA tycker om systemet. Det kan leda till att svagheter och styrkor kan identifieras i rapporteringsprocessen. För att kunna förbättra rapporteringsfrekvensen är det till hjälp att få svar på vad för anledningar som föreligger när en person väljer att göra en rapport eller inte.

2 Metod

För att ta reda på vad användarna tycker om incidentrapportering och BIA har intervjuer genomförts med platschefer, arbetsledare samt med yrkesarbetare. Just för att få deras syn på saker och ting har mestadels kvalitativ metod använts.²⁶ Tanken var att få intervjua ca 4 per projekt, platschefen, en arbetsledare och några yrkesarbetare. Utöver detta har arbetsmiljöchefen intervjuats. Från dessa intervjuer har då attityder, tankar och anledningar till vad som rapporterats och inte fåtts fram. I studien har målet varit att ta reda på varför det är en låg andel av antalet incidenter/ tillbud som rapporterats. När rapporteras en incident och när görs det inte? För att ta reda på det är det till fördel att höra arbetarnas egna erfarenheter och åsikter om incidentrapportering samt av BIA. Om det är programmet som har brister, om det är attityden till rapportering och pappersarbete eller något helt annat. Intervjuerna har skett både i Region Stockholm Nord och Region Öst, Uppsala.

Olika personer med arbetsmiljöansvar har även intervjuats och vi har genom detta fått även deras synpunkter på problemet. Flertalet personer intervjuades per projekt, sammanlagt 13 intervjuer har gjorts med 3 platschefer, 7 arbetsledare och 3 yrkesarbetare. En del av arbetsplatserna valdes ut på grund av deras statistik i BIA. Intervjuerna utfördes på fyra arbetsplatser. I bilaga 1 redovisas de frågor som ställdes.

Författarna till denna rapport har också gjort en egen genomgång av BIA. Detta för att kunna skapa sig en egen bild av programmet. Programmet har testats genom att lägga till händelser och utvärdera funktioner och upplägg. Programmet har använts för att ta ut aktuell och relevant statistik. Rapportförfattarnas handledare har givit en introduktion till programmet. BIAs egna kurser och informationsfolder har även studerats.

Utöver intervjuerna med de som arbetar ute på byggarbetsplatser genomfördes en längre intervju, om cirka 75 minuter med

²⁶ Bryman, A. Bell, E. *Företagsekonomiska forskningsmetoder*, Liber, Polen, 2013

arbetsmiljöchefen där hans tankar om det nuvarande läget och problematiken fick höras. Strukturen på denna intervju var annorlunda där andra frågor diskuterades mer utförligt än tidigare. Av denna anledning kommer den här intervjun redovisas som separat avsnitt. Arbetsmiljöchefen heter Jonny Änges och är även den som är ansvarig för BIA-utbildningen. Frågor som rör BIA och BIA-utbildningen ställdes.

3 Resultat

Intervjuer arbetsplatser

Här presenteras resultaten från de intervjuer som genomfördes på fyra byggprojekt. I bilaga 2 redovisas respondenterna. I bilaga 3 redovisas frågorna som ställdes i intervjun med Jonny Änges.

3.1 Intervjuer

Nedan följer sammanställningen av intervjuerna, där vi delat upp svaren efter frågorna. Intervjuerna är kvalitativa där svaren är fria och den intervjuade kan berätta utförligt.

Hur skulle du definiera ett tillbud?

Många av respondenterna vet att ett tillbud är en händelse som innebär ett "oj" och en olycka är ett "aj". Alternativt ger en annan förklaring som är korrekt, t ex. att det är förstadiet innan olycka eller en händelse utan att någon skadas. Ett fåtal personer tror däremot att det är en mildare olycka där exempelvis skillnaden ligger i om det krävs att den drabbade personen behöver lämna arbetsplatsen för att uppsöka vård på annan plats eller inte. En annan variant på svar är att en olycka är att personen är ifrån arbetsplatsen mer än en dag till följd av olyckan, och tillbud är det som är mindre än en dag. Ytterligare någon pratar om själva rapporteringen av tillbud utan att gå in på definitionen.

Nio kan svara korrekt och fyra felaktigt.

Tycker du att incidentrapporteringen fungerar bra på er arbetsplats?

När det frågas hur incidentrapporteringen ser ut på respektive arbetsplats ges det spridda svar, även på samma arbetsplats. De flesta anser dock att rapporteringen fungerar men att den kan bli bättre. I övrigt finns åsikter som att rapporteringen både är bra och dålig eller att personen ifråga inte är insatt eller inte bryr sig. En del respondenter beskriver att det fungerar olika bra under olika skeden i projektet. De menar att det både beror på hur pass skadebenäget arbetet är men också vilken typ av hantverkare som jobbar just då och att olika delar

ur arbetslaget har olika stort engagemang att rapportera. Ingen är helt negativ eller anser att den inte fungerar. Några som erkänner att de istället för att rapportera en händelse har som vana att endast åtgärda den, enbart om det finns tid över så rapporteras det. De som arbetar på en arbetsplats som är bland de bättre på att rapportera är medvetna om att de ligger så pass bra till. De svarar att de är bland de bättre i klassen men självklart kan bli bättre.

*Rapporterar du alla tillbud du ser?
Varför inte?*

Överlag svarar de flesta tjänstemän i allmänhet och platschefer i synnerhet att de redan rapporterar alla tillbud de ser. Men med förbehållet att de är ute på byggarbetsplatsen relativt lite tid, och tillbringar mest tid på platskontoret.

De flesta som väljer att inte rapportera ett tillbud gör det antingen på grund av tidspress eller för att de inte vet att händelsen är allvarlig nog för att rapportera. Flera säger att det är svårt att veta var gränsen går. Saken upplevs löjlig eller att den är så liten så att den helt enkelt inte behövs rapporteras. En del svarar att de istället för att rapportera en händelse istället fokuserar på att åtgärda problemet själv direkt. Ett exempel som nämns flera gånger är att om det skulle saknas ett skyddsräcke så skulle de lösa problemet genom att sätta dit det men inte rapportera det.

Har du varit med om en olycka? Rapporterade du den?

Många av respondenterna svarar att de varit med om en olycka, åtminstone om det inkluderas att de varit med när en olycka drabbat en annan person. Dock med varierande grad av allvarlighet på olyckan. Alla som varit med om en olycka intygar att incidenten också blev rapporterad. Någon enstaka hade inte alls varit med om en olycka.

Har du rapporterat en riskobservation?

Många svarar att de har rapporterat en riskobservation, mestadels under skyddsronder. En del som inte har rapporterat en riskobservation anser att ansvaret för sådant ligger på personer som går skyddsronder eller i övrigt har arbetsmiljöansvar. Överlag anses det

mer viktigt att rapportera tillbud och olyckor än riskobservationer. Ett fåtal tycker även det är rent av löjligt med rapportering av riskobservationer, saknas exempelvis ett skyddsräcke är det bara att åtgärda det istället för att skriva en rapport om det.

Har du gått utbildningen för BIA?

Ja: IIII II (6)

Nej: IIII II (6)

Osäker: I (1)

Totalt: 13

Om nej, varför inte? Vad har du hört om den?

En del av de som inte gått en utbildning för BIA centralt har istället fått en snabbare genomgång på den egna arbetsplatsen av någon som är insatt, till exempel om de har en person som är arbetsmiljöansvarig. Många anser att det räcker och att de då inte behöver gå den större utbildningen. Utöver det anser många sig vara självlärda.

Tidsbrist och bristande intresse är annars anledningar till att inte ha genomgått en utbildning alls. Mycket handlar om tid. En person tycker inte att det är utformad på rätt sätt, tycker det vore bättre med en kurs på plats än att göra via skype och internet. Mer lärorikt att få lära sig direkt. En beskriver även att förtroendet och intresset för vad ledningen har att säga är lågt.

Om ja, Vad har du för uppfattning om utbildningen?

Många tycker att utbildningen är bra och tillräckligt grundlig för de uppgifterna som görs idag, men det krävs kontinuerligt användande av systemet för att kunskaperna inte ska falla bort. Och otydliga ansvarsroller gör att vissa inte använder programmet under lång tid.

En säger att ett större problem är att om en person använder programmet sällan glöms det enkelt bort mellan gångerna. Tar då lång tid att sätta sig in i igen och det kan dels göra att processen blir betydligt mer tidskrävande än planerat och att det kan leda till att personen ifråga kanske väljer att helt undvika att skriva rapporter i BIA då orken och motivationen för att lära sig igen inte finns.

Vet du hur du går tillväga för att rapportera in och vet du när inrapportering ska ske?

De flesta vet hur de ska göra när de ska rapportera och när. Många säger att de använder appen för att direkt lägga till en händelse. En person visste inte och angav att han istället gick till arbetsledningen när det behövs rapporteras.

Vad tycker du om systemet(BIA) för inrapportering? Känns det meningsfullt att rapportera och känner du att det har någon effekt?

Många respondenter svarar att de tycker systemet fungerar bra och har bra funktioner. Många uttrycker dock att det skulle behöva göras omarbetningar i mjukvaran, bland annat mycket icke-relevanta punkter. Dela upp gör olika skeden i bygget som olika delar i appen. De känner att JM får nytta av den statistik som bildas men att det ändå känns lite som ett svart hål. De vet att inrapporteringarna blir till statistik i BIA men ser inga direkta åtgärder eller feedback från JM centralt.

Upplever du att JM har någon nytta av inrapporteringen i BIA?

Många tror att JM har nytta av det då kan få ut övergripande statistik. Att när mycket rapporteras kommer det kunna användas. Ett fåtal tror att det som kommer in inte bearbetas och inte heller används.

Många använder statistik som anledning men att utveckla ytterligare har många svårt för utan det blir snarare en tomt ord som upprepas. Något mer än "statistik" förklaras inte av många.

Hur skulle du vilja att inrapporteringen sköttes?

De som arbetat lite längre tycker systemet med att använda datorer och mobil är betydligt bättre för inrapportering än det gamla systemet med papperslappar. Men i det nuvarande systemet finns det många saker folk vill se göras bättre. Den genomgående tanken är att det ska vara så enkelt och smidigt att göra. En säger "det ska vara lätt att göra rätt".

Detta kan göras genom exempelvis att minska antalet steg i BIA, enklare rullistor, att är en person anställd på en arbetsplats är det också det som är förvalt istället för att man ska behöva leta upp den själv. Går man skyddsronder ska riskobservationer visas var på arbetsplatsen den var iakttagen

Ett annat förslag var att ha stora ikoner med bilder man ska trycka på istället för text, detta för att alla inte har samma datorvana och/eller läskunskap men även att det gör det enklare. Exempelvis att man kan trycka var på kroppen/byggarbetsplatsen incidenten skedde. De som är skyddsombud eller annars har ansvar för att checka av rapporter vill även göra godkännandet av rapporter smidigare.

Vad tycker du om återkopplingen från rapporterade händelser?

Här är den vanligaste åsikten att återkopplingen är icke-existerande om det inte är allvarligare olyckor. Skyddsnytt är det enda undantaget som tas upp. Många anser inte heller att återkoppling generellt behövs mer än i dagsläget.

Vad skulle motivera dig att rapportera mera?

Mer tid är den vanligaste anledningen till att respondenterna skulle motiveras till att rapportera mer än de gör i dagsläget. Några stycken rapporterar redan maximalt och skulle inte kunna rapportera mer än de redan gör. Tydligare roller om vem som bär ansvaret. Tydligare om vad som faktiskt bör rapporteras, vad är tillräckligt relevant och viktigt. Det går att se tendenser om att inrapporteringar inte blir av på grund av oklarhet om vilken typ av händelse det är fråga om och om det är värt att rapportera den.

Skulle du rapportera mer om det var enklare och du såg en mer direkt nytta av din inrapportering?

Om nej, varför inte?

Samtliga anser att de antingen redan rapporterar så mycket som möjligt eller att det snarare beror på tidsbrist så att det skulle vara svårt att rapportera mer än de redan gör. Ett ytterligare alternativ på svar är att

det är helt enkelt någon annan som har ansvaret för att skriva rapporter så respondenten ifråga skriver inte några rapporter själv.

Har du några övriga synpunkter?

Mestadels hade respondenterna inget i övrigt att tillägga men en del kom med några synpunkter. Generellt att de gärna skulle se ett smidigare system eller att det mesta handlade om tid och att tidplanen gick före arbetsmiljöarbetet. De har ett visst datum där allt måste vara klart till, oftast till inflytt eller nästa skede. Förseningar är kostsamma och då har tidplanen prioritet. Ett förslag var ersättning för den tid ett skyddsombud lägger på det administrativa arbetet med rapporter samt avsatt tid för detta.

3.2 Intervju med arbetsmiljöchefen, Jonny Änges

I denna del redovisas en längre intervju med arbetsmiljöchefen. Jonny har jobbat på JM länge och är nu arbetsmiljöchef. Men har erfarenhet från produktion då han tidigare jobbat som både arbetsledare och platschef. Han har således inblick i hur arbetet och mentaliteten kan se ut på byggarbetsplatsen.

Intervjun började med att frågor om BIA ställdes med syftet att se vad han anser om systemet. Enligt Jonny är det överlag ett bra system då det ger en stor övergripande syn för alla anställda att se vad som händer på sin egen och andra arbetsplatser. Då systemet innan var med papperslappar märker han även att det blir många fler och mer utförligare rapporter nu. Utöver det slipper man tolka folks varierande nivå på handstil vilket är en stor fördel och tidigare gav uppkomst till en del fel. Funktioner som att det kan bifogas foton och att användare får kontinuerliga e-postmeddelanden om de har inrapporterat något från systemet ser han som bra.

Han ser ett flertal problem med systemet, både med mjukvaran och med användarna av systemet (dvs de som ska skriva rapporterna). Ett problem är att det inte fylls på med uppgifter till händelser/ följs upp och de inte slutförs. Det kan enligt honom bero på bristfälliga rutiner i om vem och när det ska jobbas med ärendena. Arbetsplatserna borde hitta en arbetsprocess med just detta, att det skall avsättas dedikerad tid till att sitta med BIA för att bearbeta och slutföra ärenden. I dagens läge är det endast skyddsronderna som är avsatt "tid/ moment" för arbetsmiljön, och då är det mest ärenden som läggs till utan att följas upp. Problem med mjukvaran som skulle behövas åtgärdas är bättre val i de rullgardiner som finns, som det är nu är det för en ovan användare till exempel lätt att välja fel region/ arbetsplats. Vidare klagar han på att programmet känns "klumpigt" och skulle vilja att det utvecklas så att det blir smartare och mer logiskt.

Utöver detta är systemet ungefär 20 år gammalt, med uppdateringar emellanåt. Inom två år ska BIA göras om.

Det finns flera andra system, exempelvis har NCC och PEAB egna system men Änges menar att de är likvärdiga till BIA och skulle JM skapa ett eget skulle det även innebära en del problem och att det inte

är en magisk lösning. Exempelvis buggfixar i början, ännu en inlärningskurva för användarna och helt enkelt att det nya programmet inte nödvändigtvis behöver vara bättre än det nuvarande.

Ansvaret för vilka som följer upp på rapporterade händelser ligger på arbetsplatserna men räcker det inte eller att det är något mer övergripande kan det krävas att Arbetsmiljötjänsten hjälper till.

Det krävs att se och försöka lösa återkommande problem. Ett exempel är att chaufförer som kommer med leveranser av material saknar varsel på överkroppen (varsel på överkroppen, hjälm och skyddsskor är ett hårt krav på alla arbetsplatser). Är det återkommande och oavsett hur många gånger det rapporteras och de blir tillsagda så sker inget bör man istället ta det med företaget direkt istället för via chaufförerna.

Viktigt att få folk att inse att målet är att komma till roten av problemen, och inte att avfärda saker som att det var på grund av "otur" eller dylik anledning. Händer något dig är det troligt att det händer någon annan. Den enskilda individen som tar emot leveransen på arbetsplatsen kanske inte har möjlighet att försena tidplanen genom att säga nej till leveranser där chauffören inte har varsel.

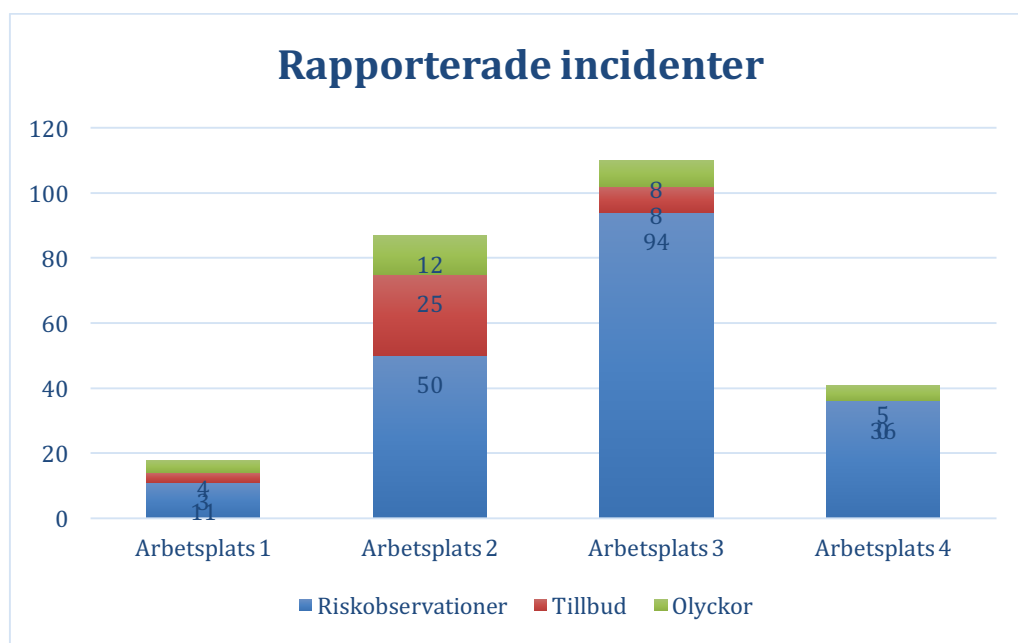
Utbildningen som ges av JM är består av en e-learningdel samt en del som görs över Skype. Utbildningen ges två gånger per månad, det finns inga exakta siffror på hur många som gått utbildningen men Änges uppskattade att det var i snitt fyra personer som gör utbildningen varje gång den hålls. (JM anställer ca 20 personer per månad) En lösning för att få fler som går utbildningen skulle enligt Änges kunna vara att göra utbildningen obligatorisk. Han menar även att stort ansvar ligger på att platscheferna ska uppmana sina anställda att gå utbildningen och att det även borde läggas resurser på att göra dessa engagerade i frågan.

Det finns många saker som kan göras för att förbättra BIA. Ha systemet mer användarvänligt och lite mer självgående, exempelvis att har en sida blivit ifylld och klar hoppas det automatiskt över till nästa utan att användaren behöver leta upp rätt sida, då det kan vara lite förvirrande var användaren ska klicka sig vidare för en som inte har använt programmet så mycket tidigare. Saknas info i någon ruta eller dylikt kommer det upp en notifikation till användaren. Detta för att inte kunna avsluta halvfärdiga rapporter. Mer info desto mer värdefullt.

Andra saker kan vara att vissa val ska vara förinställda, till exempel vilket projekt, vilket skede bygget är i (exempelvis stom/inrednings). Detta för att göra inrapporteringen smidigare och mindre tidskrävande. Skilja på JM bostad och JM entreprenad, och anpassa valen efter detta. Många val är irrelevanta för respektive del. Detta gör att det blir färre valmöjligheter att leta bland, även detta gör processen enklare, smidigare och minskar felval.

Änges pratar även om det mörkertal som tros finnas på arbetsplatser gällande tillbudsrapportering och riskobservationer. Han anser att det åtminstone borde röra sig om i snitt fem tillbud i veckan på varje arbetsplats.

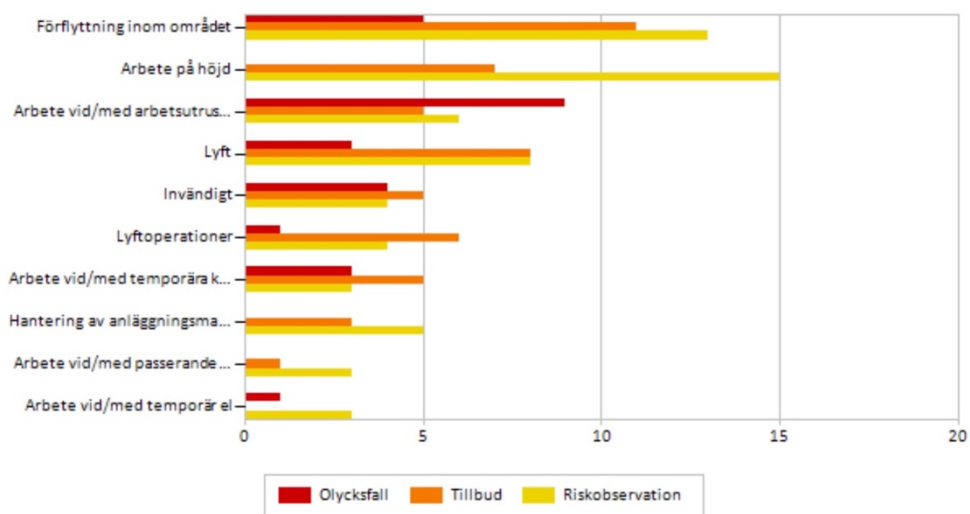
3.3 Statistik hämtat från BIA

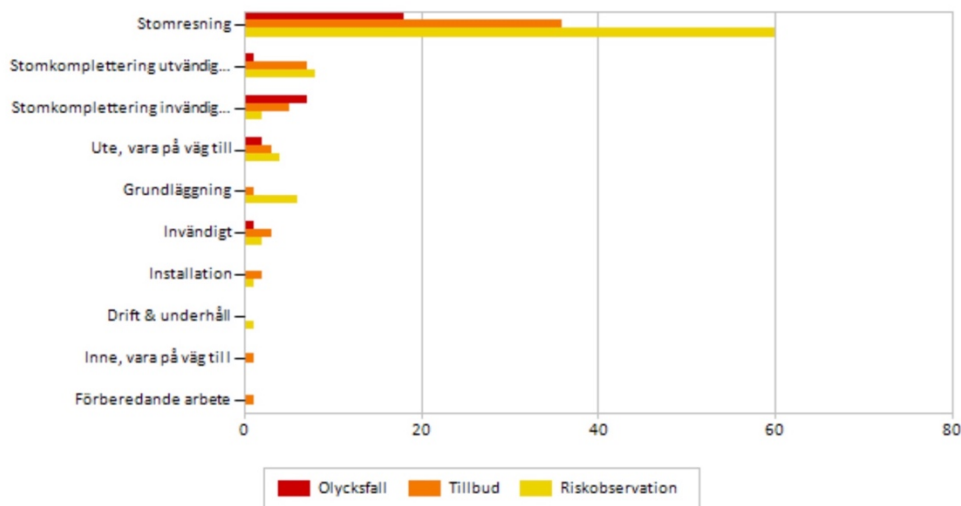
Figur 3.1 Händelser hämtade från BIA, datan är från det senaste året (2017-05-02 till 2018-05-02)

Enhet	Rapporterad	Under registrering	Under utredning	Utredning klar	Under åtgärd	Under uppföljning	Klar ej godkänd	Klar	Totalt	Förfallen
JM	(225)	(210)	(28)	(35)	(28)	(52)	(258)	(1490)	(2326)	(102)
Extern	1						1	1	3	
JM AB	31 (169)	9 (148)	1 (26)	1 (28)	(27)	(43)	1 (118)	4 (1314)	47 (1873)	1 (92)
Fastighetsförvaltning - Teknik	(2)	(2)						(13)	(17)	
JM Stockholm	2 (112)	3 (103)	(23)	(12)	(26)	(21)	(57)	1 (581)	6 (935)	(69)
Huvudkontoret	1							1	2	
JM Supply										
K00977 testmiljö				1				1	2	
Stockholm Försäljning										
Stockholm Nord	(17)	(15)	(1)	(1)	(2)	(2)	(26)	(158)	(222)	(5)
Stockholm Stad	(15)	(14)	(3)	(1)	(1)	(2)	(8)	(129)	(173)	(6)
Stockholm Syd	(76)	(69)	(19)	(9)	(23)	(17)	(23)	(287)	(523)	(58)

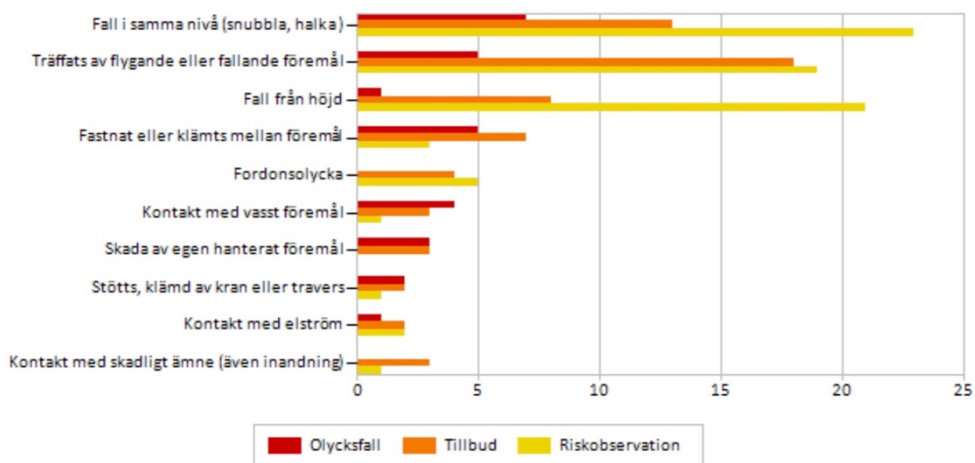
Figur 3.2. Rapporterade incidenter det senaste året.

Figur 3.3 . Visar de 10 vanligaste arbetsmomenten vid arbetsmiljöhändelser som inträffar på JM - Stockholm Nord. Under perioden 2017-01-01 - 2017-12-31

Figur 3.4. Under vilket skede arbetsmiljöhändelser inträffar på JM - Stockholm Nord. Under perioden 2017-01-01 - 2017-12-31

Figur 3.5. De 10 vanligaste skadeorsakerna för arbetsmiljöhändelser som inträffat på JM - Stockholm Nord. Under perioden 2017-01-01 - 2017-12-31

Figur 3.1 visar rapporterade händelser på de arbetsplatser som intervjuerna har skett på. Figur 3.2 visar antalet rapporterade händelser för JM Sverige. Figur 3.3, 3.4 och 3.5 är exempel på statistik som kan fås ur BIA. Vald period är helåret 2017 och geografisk plats är begränsat till Stockholm Nord. De vanligaste orsakerna till skador/risker, hur

mycket som sker under vilka skeden samt vilka arbetsmoment som är mest riskfyllda kan ses. Notera att de rapporter som saknar den informationen inte är med i statistiken.

4 Analys och diskussion

Under intervjuerna är det några stycken som beskriver ett tillbud som en lindrigare olycka och den uppfattningen tror vi allmänt är utbredd och beror troligtvis på att nödvändig information inte har nått ut till alla på byggarbetsplatsen. Däremot finns det antagligen ett fåtal som aldrig skulle lyssna hur mycket information som än skulle gå ut, viktigt är att inte heller övervälla de anställda med information. Enligt de tidigare examensarbetena var generellt kunskapen låg vad ett tillbud var. I denna studie vet däremot majoriteten att "ett tillbud är ett oj och en olycka ett aj", men man ska också ha i beaktning att den största delen som har intervjuats är tjänstemän och skyddsombud. Utöver det skrevs de examensarbetena för fyra respektive fem år sedan och kunskapsnivån kan ha förbättrats under tiden. Vi antar att de som är tjänstemän är något mer insatta och har mer kunskap då de har mer administrativt ansvar och synnerhet de med arbetsmiljö som område. Om personen som ska rapportera inte har klart för sig vad ett tillbud är blir det svårt att rapportera ett tillbud. Det händer även att tillbud blir rapporterade som olyckor eller att olyckor blir rapporterade som tillbud. I *Bristfällig tillbudsrapportering - en sammanställning av attityder och kunskap kring tillbudsrapportering inom PEAB* kommer författarna som genomfört en enkätundersökning, fram till att kunskapen kring tillbud är låg. De menar även att den låga kunskapen ibland gör att tillbud inte rapporteras in. En förbättringsåtgärd som föreslås är att utöka informationen och utbildningen till sina anställda. Svaren i undersökningen till denna rapport visar på samma sak.

I rapporten *Tillbudsrapportering inom JM - en analys av förbättringsarbetet* så kommer författaren fram till att belöningar skulle kunna införas som incitament för att rapportera mer. När respondenterna i denna undersökning tillfrågades vad som skulle motivera dem att rapportera mer var att få mer tid avsatt det vanligaste svaret. Att belöna anställda för att göra saker de annars inte skulle ha gjort skulle kunna i detta fall kunna öka antalet onödiga rapporteringar. Då det i undersökning går att se tydliga orsaker till att anställda struntar i rapporteringen bör dessa åtgärdas först.

Enligt Isbergsmodellen finns det ett samband mellan antalet olyckor och antalet tillbud, i det exemplet går det ca 60 tillbud per mindre

olycka. Exakta förhållandet behöver inte stämma i andra skeden och branscher för att ändå kunna nyttjas. Om det förutsätts att det sambandet stämmer och fortsätter ha samma storleksförhållande sinsemellan så ska antalet olyckor minska om antalet tillbud minskar. Det är ytterligare en anledning att försöka minska antalet tillbud.

Flertalet respondenter anser sig behärska systemet med eller utan utbildning, men under intervjuerna visar det sig att de ibland ändå känner osäkerhet angående val av till exempel rubrik, skede, riskmoment och arbetsmoment. En tanke skulle vara att respondenterna överskattar sin egna kunskap om systemet och av olika anledningar inte känner att de vill gå utbildningen. Om en person skriver återkommande rapporter och inte får återkoppling om vad som är fel eller saknas faller det ju sig naturligt att personen ifråga inte heller vet om att rapporterna de gör är felaktiga. I synnerhet om det är ett återkommande problem som exempelvis att viss information saknas eller att det görs felaktiga val i rullistorna. Det råder i vissa fall även osäkerhet i vilken utsträckning riskobservationer och tillbud ska rapporteras, vad som verkligen är viktigt och gör nytta för statistiken. Detta framkommer även i de tidigare examensarbetena, flertalet är osäkra när en incident är tillräckligt allvarlig för att rapporteras.

Det har från händelseansvariga kommit fram att arbetet med att bearbeta händelser är omständigt och tar för lång tid. Det blir en resursfråga om vem som har tid att sitta och arbeta i BIA under dagarna. Under intervjuerna verkar det vara lite oklart vem och när det ska göras. Vid en arbetsplats fanns det en dedikerad arbetsmiljöansvarig. Frågan är om det är bra om platschefen eller en arbetsledare ska sitta timvis med att gå igenom händelser endast för att få dessa klara i BIA. Då det idag oftast är platschefen som är ansvarig för händelserna på sin arbetsplats tar det mycket av dennes tid.

Personer åtgärdar ibland problem istället för att rapportera, och förstår inte syftet bakom incidentrapportering. Enligt Dominomodellen bricka ett, bidrar arbetarnas personlighet till den sociala arbetsmiljön på arbetsplatsen. Om det finns envis bakåtsträvande personal som inte bryr sig om ledningen kan arbetet med rapporteringen fördröjas. Det är därför viktigt att personer på högre nivå gör sitt för att influera

arbetarna. Har ledningen åsikten att rapportera är viktigt smittar det förhoppningsvis av sig. Även att informera de anställda att målet med inrapportering oftast inte är att fokusera på den enskilda händelsen utan att det är sammantaget med alla andra rapporter som är det viktiga. Om alla anställda väljer att åtgärda ett visst problem utan att rapportera hamnar det problemet helt under radarn och går då inte att åtgärda på ett större, mer övergripande plan. Genom att minska mörkertalen om vilka incidenter som sker och då få så mycket relevant information som möjligt ger möjlighet för att kunna ställa återkommande problem och incidenter mot varandra för att sedan jämföra. Då har man möjlighet med den informationen att kunna göra välinformerade val om vilka åtgärder som ska göras med de resurser som finns tillgängliga. Om vissa saker inte hade rapporterats skulle jämförelsen ske med felaktig indata, vilket inte är önskvärt. Om många arbetsplatser har samma återkommande problem som tar en del tid i anspråk är det ett bra exempel där det skulle vara bättre att göra en större gemensam lösning än att låta varje enskild arbetsplats själva åtgärda det om och om igen.

Händelse-enhet bör vara förinställd på det projekt som den inloggade användaren för tillfället jobbar på. Däremot med funktionen att ändra om det är nödvändigt, detta för att göra det smidigare och minska slarvfel i rapporteringen men inte heller hindra ändringar om det är nödvändigt. Det är flertalet förbättringsförslag som framkommer i intervjuerna som bör tas i beaktning och eventuellt införas. Då alla har olika grad av datorvana bör ett mål vara för ett inrapporteringssystem att göra processen för inrapportering så enkel som möjlig. I nuläget känns inte BIA särskilt anpassat för just JM:s olika projekt utan möjliga förbättringar skulle vara att koppla incidenter till var på arbetsplatsen, vilket skede, vilken monteringsanvisning och vilket steg på monteringsanvisningen det gäller. Möjligheterna är många till att förbättra det nuvarande systemet. Att motivera användning av ett annat program är svårt, då de problem som vi ser i BIA idag skulle kunna ordnas med mjukvaruuppdateringar. Vi vet dock inte i vilken grad AFA är beredda att göra ändringar.

Skyddsronder ska gås varje vecka, på varje bygge. Processen för att skriva ett skyddsrondsprotokoll bör vara mer optimerad. Det kan skapa

irritation att ha tidskrävande funktioner som till exempel att behöva starta om från början varje gång en bild ska läggas till som gör att hela protokollet ska bläddras igenom tills den aktuella punkten nås igen. Detta skapar ju tyvärr ett incitament att inte lägga till bilder för att slippa den processen. Det blir lätt hänt att någon helt enkelt väljer att inte lägga till en bild. Utöver det bör de punkter och val som inte är aktuella inte heller ta upp plats utan bör minimeras, men med valmöjligheten att läggas till om det skulle behövas. Val som inte är aktuella kan exempelvis vara punkter på andra skeden.

Det finns betydligt fler förbättringar som kan göras och undersöks ämnet ytterligare kan det säkerligen bli ännu mer optimerat. Skrivet ovan är några förbättringar författarna skulle vilja se i BIA eller för den delen ett annat system om det skulle bli aktuellt för ett byte. En lösning på att få in fler rapporteringar är naturligtvis att göra inrapporteringsprocessen så smidig och smärtfri som möjligt. Med samma logik följer att om processen istället är långdragen och förvirrande görs färre rapporter. En viktig funktion bör vara att om rapporten är ofullständigt ifylld ska den inte gå att avsluta. Förhoppningsvis minskar detta problemet med att det saknas vital information i rapporter.

När resultaten från BIA studerats går det att se tydliga indikationer på vilken typ av risk som vanligen observeras eller tillbud och olycka som inträffar. Det går även att se i vilka skeden av byggnadsprocessen som de sker i. Exempelvis är stomskedet mer incidentdrabbat än inredningsskedet. Att stirra sig blind och jämföra antalet incidenter mellan olika arbetsplatser kan ge en skev bild då olika arbetsplatser befinner sig i olika skeden och projekten varierar i storlek.

5 Avslutning

Våra forskningsfrågor och deras svar redovisas här.

-Hur är den nuvarande inrapporteringen av incidenter och vilka eventuella ändringar i rapporteringsprocessen bör göras?

Den nuvarande nivån på rapporteringen är för låg, både i kvalitet, dvs. hur mycket som generellt fylls i när en rapport skrivs och även antalet rapporter mot vad som faktiskt sker. Det positiva är att båda delarna är på rätt väg. De ändringar som bör genomföras har som mål att göra processen smidigare och det inkluderar färre val, mer förinställningar baserat på vilken person som gör rapporten och enklare sätt att följa processen från start till mål. Utöver det ska inte en rapport kunna skickas vidare utan att ha med all nödvändig information.

-Vad tycker användarna om inrapporteringsprogrammet BIA?

Generellt är omdömet bra, att det är en stor förbättring från att rapportera på papper. Men det finns flertalet förbättringsmöjligheter och saker kan helt klart vara bättre. De som ansvarar för bearbetningen av händelser tycker att det kan ta för mycket av deras tid.

-Av vilka anledningar väljer en individ att rapportera eller inte?

Rapportering av riskobservationer sker mest när det är schemalagt, till exempel skyddsronder och görs av skyddsombud. Tillbud är lite annorlunda och det beror mycket på vilken person.

Den största anledningen för att inte rapportera är tid, men även engagemang och kunskap. Engagemanget och kunskapen kan vara för låg och den anställde känner att denne inte bryr sig om eller riktigt förstår vikten bakom att rapportera. Att inte vara säker på var gränsen går mellan tillbud och olycka gör att rapporteringen uteblir.

5.1 Slutsats

Arbetsmiljöarbetet går åt rätt håll, och det är för tillfället på en relativt bra nivå. Men det kan bli betydligt bättre. Enligt vår undersökning är skälen till den bristande rapporteringen tid, engagemang samt okunskap. En orsak vi på förhand trodde skulle vara utmärkande var attityd, men bland de vi intervjuat är det endast en eller två som har en dålig attityd mot arbetsmiljöarbete. En attityd som att det är onödigt och inte fyller någon funktion. Att ta i beaktning är att vi intervjuat mestadels tjänstemän. Yrkesarbetares attityd har vi mindre vetskap om. Helt klart är det tid som är den absolut största orsaken. Detta kan åtgärdas både med att frigöra mer tid åt personer så att de kan sitta och skriva rapporter men också att göra rapporteringsprocessen mer tidseffektiv.

Den allmänna åsikten om BIA är överlag positiv och åtminstone att tanken är god med att sköta all rapportering via dator och inte papper. Att alla anställda har tillgång till sidan och att det är transparent vad som faktiskt sker på olika byggarbetsplatser över landet ses som positivt. Däremot finns det många saker som kan förbättras i systemet, och flertalet har åsikter vad som kan förbättras. I dagsläget känns BIA lite för dåligt anpassat för de som ska rapportera. Information saknas i rapporterade händelser.

Ett problem är när information ska hämtas ur BIA, till viss del är statistiken användbar men allt för ofta saknas vitala delar eller är så osorterad att det är svårt att få någon struktur på det. Arbetet med att få någon sorts sortering blir lätt massiv och det är också lätt hänt att vissa rapporter missas. Då JM har detta som grund för vilka arbetsmiljöåtgärder de inför är det viktigt att den information de kan hämta ut är så korrekt som möjligt.

5.2 Rekommendationer

Försök få AFA att genomföra dessa förbättringar i BIA eller byt system till ett mer anpassat. I dagsläget är BIA inte alls optimalt varken för de som ska rapportera in eller de som ska hämta ut statistik.

Fler bör gå BIA-utbildningen. Förhoppningsvis ökar detta kvalitén på rapporter och om det inte redan görs bör utbildningen informera varför det ska rapporteras. Att målet är exempelvis att lösa återkommande problem och inte enskilda incidenter.

Ge bättre information till anställda på byggarbetsplatser. Tydligare om vad som ska rapporteras och även ge ut information med tydligare definitioner för viktiga begrepp så som riskobservation/tillbud/olycka.

Avsätt mer tid för rapportering. Bland de intervjuade är tidsbrist den enskilt största anledningen till att de inte väljer att rapportera. Att då avsätta mer tid för detta borde öka antalet rapporter och förhoppningsvis även kvalitén på dessa.

5.3 Förslag på fortsatta undersökningar

Våra förslag för fortsatta undersökningar är att fördjupa sig i vad för ytterligare optimeringar som kan göras i ett inrapporteringssystem och att identifiera de vanligaste incidenterna som inte rapporteras. Försöka hitta mörkertal. Utöver dessa skulle vi gärna se en undersökning med större urval på respondenterna där det är fler intervjuade eller som svarar på en enkätundersökning. I synnerhet höra fler yrkesarbeters åsikter.

6 Referenslista

Litteratur

Bohgard, M. et al. 2010. Arbete och teknik på människans villkor. Prevent

Zanderin, L. 2005. Arbetsmiljö. Studentlitteratur

AFA Försäkring. 2017. Presentation av IA-systemet. AFA Försäkring

Laine, R. 2013. Tillbudsrapportering inom JM - en analys av förbättringsarbetet. Uppsala Universitet

Ekstrand, R., Hägg, A. 2014. Bristfällig tillbudsrapportering - en sammanställning av attityder och kunskap kring tillbudsrapportering inom PEAB. Uppsala Universitet

Internet

<https://www.byggnadsarbetaren.se/lagsta-dodstalet-pa-16-ar/>
(Hämtad 2018-05-09)

<https://www.av.se/globalassets/filer/publikationer/foreskrifter/byggnads-och-anlaggningsarbete-foreskrifter-afs1999-3.pdf> (Hämtad 2018-05-09)

<https://www.av.se/produktion-industri-och-logistik/bygg/ansvar-vid-byggnads--och-anlaggningsarbete/> (Hämtad 2018-05-09)

https://www.jm.se/globalassets/jmse/om_jm/hallbarhet/dokument/jm16_koncernovergripande_aspekter_och_mal.pdf (2030) (Hämtad 2018-05-09)

<https://www.jm.se/contentassets/cb2fb2afe552404ebbd9a9f82759fcd8/wkr0006.pdf> (2017 årsredovisning) (Hämtad 2018-05-09)

7 Bilagor

Bilaga 1 Intervjufrågor

Dessa frågor ställdes under de intervjuer vi hade ute på arbetsplatser. Notera att fråga 5 och 10 ej ställdes om personen ifråga var tjänsteman(AL resp. PC).

0. Hur gammal är du? Hur länge har du jobbat på JM?

1. Hur skulle du definiera ett tillbud?

2. Tycker du att incidentrapporteringen fungerar bra på er arbetsplats?

3A. Rapporterar du alla tillbud du ser?

B. Om nej, varför inte? Hur ofta upplever du ett tillbud utan att rapportera det?

C. Har du varit med om en olycka? Rapporterade du den?

D. Har du rapporterat någon riskobservation?

4A. Har du gått utbildningen för BIA?

B. Om nej, varför inte? Vad har du hört om den?

C. Om ja, Vad har du för uppfattning om utbildningen?

5. Vet du hur du går tillväga för att rapportera in och vet du när inrapportering ska ske?

6A. Vad tycker du om systemet(BIA) för inrapportering? Känns det meningsfullt att rapportera och känner du att det har någon effekt?

B. Upplever du att JM har någon nytta av inrapporteringen i BIA?

7. Hur skulle du vilja att inrapporteringen sköttes?

8. Vad tycker du om återkopplingen från rapporterade händelser?

9. Vad skulle motivera dig att rapportera mera?

10. Skulle du rapportera mer om det var enklare och du såg en mer direkt nytta av din inrapportering? Om nej, varför inte?

11. Har du några övriga synpunkter?

Bilaga 2 Respondenter

Arbetsplats 1, Kajhusen och Kajtorget på Lidingö

Respondent 1

Yrkesroll: Yrkesarbetare

Ålder: 43 år

Anställd på JM: 17 år

Respondent 2

Yrkesroll: Platschef

Ålder: 31 år

Anställd på JM: 8 år

Respondent 3

Yrkesroll: Arbetsledare (skyddsombud)

Ålder: 27 år

Anställd på JM: 10 år

Respondent 4

Yrkesroll: Arbetsledare

Ålder: 40 år

Anställd på JM: 15 år

Arbetsplats 2, Åkerbäret, Järva

Respondent 5

Yrkesroll: Arbetsledare/ biträdande platschef

Ålder: 32 år

Anställd på JM: 8 år

Respondent 6

Yrkesroll: Platschef

Ålder: 47 år

Anställd på JM: 27 år

Respondent 7

Yrkesroll: Arbetsledare stomme

Ålder: 40 år
Anställd på JM: 5 år

Respondent 8
Yrkesroll: Yrkesarbetare (skyddsombud)
Ålder: 25 år
Anställd: 5 år

Respondent 9
Yrkesroll: Yrkesarbetare (skyddsombud)
Ålder: 29 år
Anställd: 11 år

Arbetsplats 3, Kungsgatan, Uppsala

Respondent 10
Yrkesroll: Arbetsledare
Ålder: 25
Anställd på JM: 6 månader

Respondent 11
Yrkesroll: Arbetsledare
Ålder: 23
Anställd på JM: 1 år

Arbetsplats 4, Tornträdgården, Uppsala

Respondent 12
Yrkesroll: Platschef
Ålder: 27
Anställd på JM: 4,5 år

Respondent 13
Yrkesroll: Platschef
Ålder: 47
Anställd på JM: 15 år

Bilaga 3 Frågor till arbetsmiljöchef Jonny Änges

1. Vad tycker du om BIA?
2. Vad tycker du om utbildningen?
3. Hur många är det som går utbildningen?
4. Vad gör ni för att medarbetare går utbildningen?
5. Har ni några planer på att uppdatera mjukvaran/ anmäla till afa.
6. Tycker du att det behövs mer inrapporteringar?
7. Vad tror du skulle behöva göras för att få fler att rapportera?
8. Ser du några brister i det nuvarande systemet för inrapportering?
9. Tycker du att ni ger återkoppling till arbetsplatser?
10. Hur ofta ges utbildningen?